

JURYRAPPORT VAN DE AMY VAN MARKENVERTAALPRIJS 2006

Mondelinge presentatie op vrijdag 24 november 2006, te Groningen

Op verzoek van de Stichting Leonora Christina heeft een jury – bestaande uit Pauline Sarkar, Rita Verschuur en mijzelf als voorzitter – de taak op zich genomen om een voordracht te doen voor de eerste Amy van Marken vertaalprijs. Namens de jury kan ik zeggen dat het een grote eer was om deze taak uit te voeren. Tevens kan ik u verzekeren dat het geen eenvoudige opgave was, maar dat we een unaniem oordeel hebben bereikt waar we blij mee zijn. Het was niet zozeer moeilijk om een keuze te maken omdat er te weinig boeken aan de criteria van het Stichtingsbestuur zouden voldoen, maar veeleer omdat er een groot aantal, goede en heel goede vertalingen van Scandinavische literaire teksten in de laatste jaren in het Nederlands toegankelijk is geworden. Dat heeft zonder twijfel te maken met de groeiende belangstelling voor Scandinavische literatuur door Nederlandse uitgevers, maar – zeker het kwaliteitsaspect – heeft ook te maken met de toegenomen professionalisering van die literaire vertalers die zich met de Scandinavische talen inlaten. Er is dus sprake van een duidelijk waarneembare rijkdom en een hoog kwaliteitsgehalte en dat wordt ook weerspiegeld in de hoeveelheid teksten, c.q. boeken waarover de jury zich gebogen heeft. In totaal hebben wij een lijst van 12 uit een Scandinavische taal vertaalde literaire werken beoordeeld. Ik zal u de complete lijst van beoordeelde werken besparen.

De jury is na een eerste bijeenkomst in juli van dit jaar, waarin alle gelezen en in eerste aanleg beoordeelde titels de revue passeerden, na de zomer opnieuw bijeen geweest en heeft toen een selectie gemaakt, van een beperkter aantal boeken, dat naar het unanieme oordeel van de jury voor de prijs in aanmerking zou kunnen komen. Deze lijst bestond uit 4 werken. Deze vertalingen werden opnieuw gelezen en waar mogelijk naast de originelen gehouden en vervolgens besproken op een bijeenkomst vlak na de zomervakantie. Dit kwartet bleek zoveel kwaliteit te hebben dat ieder van

deze werken in principe de prijs zou kunnen krijgen. Als je maar goed genoeg gaat zoeken is er op elke vertaling wel ergens iets aan te merken. Maar wij vonden het niet zozeer onze taak om naar fouten op jacht te gaan, maar vooral om te bekijken waar vertalers het tegenovergestelde hadden bereikt, dwz. een vertaling hadden gemaakt die boven het gemiddelde uitsteeg qua literaire kwaliteit en waarin artistieke vondsten verwerkt waren die slechts tot het repertoire van de allerbeste vertalers behoren.

De vier boeken waarvan de jury vindt dat ze boven het gemiddelde uitsteken, zijn nauwelijks met elkaar te vergelijken. Sommige van de bronteksten zijn van oudere datum, in een enkel geval zelfs meer dan een eeuw oud en er zijn teksten bij die ook qua literair discours nauwelijks met elkaar te vergelijken zijn. Wat ook bij de samenstelling van de zg. *shortlist* opviel, was dat er werken uit het zowel het Zweeds, het Noors als het Deens bij waren. Daarmee weerspiegelde de shortlist – zonder dat dit een doelstelling van de jury was – de drie hoofdtalen van de naamgeefster van deze prijs.

Eén van de vertalingen waar de jury erg van onder de indruk was, is één van de hoofdwerken uit de vroegmoderne Zweedse literatuur. De vertaling is een genot om te lezen en de vertaalster – die ik hier op verzoek van het Stichtingsbestuur anoniem lof wens toe te zwaaien – is uiterst zorgvuldig te werk gegaan en voert de lezer in onberispelijk Nederlands de kronkelige gedachtewereld van de hoofdpersoon binnen. De roman in kwestie is daarenboven een heel spannend verhaal, met een helder thema en een afgebakende vertelruimte. Het “probleem” – als je het zo noemen mag – waar de jury mee te maken kreeg was de beperkte mentale en talige ruimte van deze tekst noodzakelijkerwijze beperkte mogelijkheden biedt aan de vertaler om ook met wat complexere stijlmiddelen een idiolecten te brillieren.

Natuurlijk is het oneerlijk om bewust gekozen beperkingen van de brontekst als critiek te gebruiken bij de beoordeling van een vertaling, maar de verschillen waren nu eenmaal erg klein en wanneer er maar één boek van een vertaler ter beoordeling

ligt, is de artistieke rijkdom van de oorspronkelijke tekst niet onbelangrijk bij het vormen van een oordeel over het al dan niet uitzonderlijk zijn van een vertaalprestatie.

Eén van de andere vier zeer goede vertalingen was een juist veel omvangrijker tekst dan de eerder genoemde compacte Zweedse tekst. In dit geval was het een veelzijdige, rijke en heel nauwkeurig gecomponeerde Noorse roman, van één van de belangrijkste vernieuwers van de contemporaine Scandinavische romanliteratuur, die ook in Nederland langzamerhand een trouwe schare lezers heeft weten te vinden. In deze tekst wordt voortdurend een spel gespeeld met fictie en werkelijkheid, grootheidswaanzin en noodlot, en worden tijden, handelingen en verhaallijnen kriskras met elkaar verweven. Deze lijvige, fantastische en zeer ingenieus opgebouwde roman heeft het beste boven gehaald bij de vertaalster, die steeds de boog gespannen moest houden om het eigenzinnige verhaal en de heel eigen stijl van de auteur, in adequaat en vloeiend Nederlands om te zetten. Ook deze vertaling was van zeer hoog niveau en maakte het kiezen van de winnaar niet eenvoudiger.

Naast het fantastisch realistische proza uit het Noors, was er ook een historische roman, vertaald uit het Deens doorgedrongen tot de laatste vier. Bij het vertalen van deze stylistisch en idiomatisch uiterst complexe roman is de vertaler er wonderwel in geslaagd om niet alleen voor een stortvloed aan historische details en feiten goede Nederlandse alternatieven te vinden, maar hij toont zich bovenal in staat om dat in een rijkgeschakeerd en vloeiend Nederlands te doen. Ook deze vertaler verdient daarvoor lof en respect van de jury.

En dan was er nóg een Deense historische roman. In tegenstelling tot de vorige drie boeken is er hier sprake van een werk dat door twee vertalers vertaald is. Niet dat de jury principiële uitspraken wenst te doen over de wenselijk of onwenselijkheid van zg. meerpersoonsvertalingen, maar in dit geval heeft het tot een alleszins lovenswaardig resultaat geleid, een vertaling die er wezen mag! Het gaat om de

vertaling van de roman *Det lykkelige Arabien* uit 1962 van de in 1989 overleden Deense schrijver Thorkild Hansen. Het boek is een documentaire en historische roman over een achttiende-eeuwse Deense expeditie naar Jemen, ook wel het gelukkige Arabië genoemd. De tekst is in hoge mate schatplichtig aan de diverse bronnen waaruit de auteur rijkelijk geput heeft bij het schrijven van zijn tekst. Een gevolg daarvan is dat het boek wemelt van de citaten en commentaren en dat er frequent gewisseld wordt tussen tijden, stemmen, stijlen en perspectieven. Dit heeft het werk voor de vertalers er niet eenvoudiger op gemaakt, maar ze zijn er toch in geslaagd deze uitzonderlijk rijke en veelzijdige tekst in heel verzorgd en goed Nederlands om te zetten. Daardoor hebben ze bij de jury diep respect afgedwongen.

De onderlinge verschillen tussen de werken die wij beoordeeld hebben zijn enorm. In sommige teksten beperkt de horizon zich tot de belevingswereld van één individu, terwijl in andere werken een veelvoud aan stemmen en ervaringswerelden aan bod komen. Ook zijn er teksten bij, die nadrukkelijk gebruik maken van de historische distantie tussen het heden en de tijd waarin het verhaal zich afspeelt, en andere die dat juist helemaal niet doen. Het was, met andere woorden, niet eenvoudig om de vertaalkwaliteiten die bij het vertalen van deze vier boeken aangesproken moesten worden los te weken van andere aspecten, zoals inhoud en omvang van de originelen.

Keer op keer bleek de vertaling van *Het gelukkige Arabië* veel bewondering te oogsten bij de jury. Veelvuldig hebben de vertalers naar oplossingen moeten zoeken die niet voor de hand lagen. Het historische patina dat over grote delen van de brontekst ligt, is met gevoel voor proportionaliteit en leesbaarheid in uitstekend Nederlands omgezet. Zo is het de vertalers gelukt om het soms afstandelijke en wat historiserende Deense taalgebruik, met hele kleine deictische signalen te verlevendigen, zoals op pagina 37: “Ziehier het verhaal van de grote dag, zoals hij het vele jaren later aan zijn kinderen vertelde”. Ook heel veel technische termen, historische feiten, uitdrukkingen in andere talen e.d. zijn met grote nauwkeurigheid en met goede afwegingen tussen lexicale precisie en literaire artistieke vertaald. Neem bijvoorbeeld de uitbundige opsomming op de pagina's 362-363:

“De portalen zijn geweldige markten met winkels en kantoren; hier staan de banken met hun volledig ontwikkelde krediet- en hypotheeksystemen, in staat om oorlogen, scheepsvaart, mijnbouw en irrigatiewerken te financieren; hier bevinden zich de bibliotheken met hun observatoria, hun heldere bassins op de binnenplaatsen, hun koele galerijen van lateriet; hier liggen verder naar de oever de stralende kades met goederen uit alle windstreken, een kleurenorgie; handel in granaatappels, dadelstroop, gierstbrandewijn en sesamwijn; het lawaai van de dichte stroom mensen, arme en rijke, priesters en meisjes van plezier, soldaten die van Indië tot aan de Middellandse Zee door de woestijn zijn getrokken, astronomen die vertrouwd zijn met de banen van de hemellichamen, ingenieurs voor wie het een peulenschil is om planimetrische constructietekeningen te maken met daarbijbehorende berekeningen van oppervlakte en inhoudsmaten.”

Maar ook ogenschijnlijk heel eenvoudige zinnen waarin verraderlijk idioom verscholen zat, hebben de vertalers in fraai en soms zelfs speels Nederlands weten om te zetten. Een voorbeeld hiervan is te vinden op pag. 161: “Von Gähler had hem verzocht om de geit en de kool te sparen. Niebuhr wil van geen geit en kool weten.” Waar het Deens een heel andere uitdrukking heeft, met een vergelijkbare strekking en ook met een soortgelijk woordspelletje. Ook zinnen als “Voor de brief aan Carsten Niebuhr tapt de gezant natuurlijk uit een heel ander vaatje” (pag. 156). De moeilijkheidsgraad en de gelaagdheid van de brontekst hebben de vertalers tot grote inspanningen aangezet en zij hebben die uitdaging met succes volbracht.

Tevens waardeert de jury het zeer dat de vertalers er in een aantal gevallen niet voor zijn teruggedeinsd om de moderne lezer – min of meer verholen – de helpende hand toe te steken bij het lezen van deze modern-klassieke tekst over lang vervlogen tijden. Een van de fraaiste voorbeelden daarvan vinden we op pagina 97, waar een verborgen citaat van Aesopus met een knipoog wordt toegelicht door de vertalers: “*Hic Rhodos, hic salta!* Dit is Rhodos, spring hier!”, terwijl er in het Deens alleen maar staat “Dit is Rhodos, spring hier!” Dit vanzelfsprekend slechts één van de vele

proeven van degelijk en nauwgezet vertalen, maar ook een teken van meedenken met de contemporaine lezer.

Op het eerste gezicht is *Het gelukkige Arabië* een weinig spectaculair boek, maar wanneer de lezer zich er eenmaal aan heeft overgegeven is het een knap gecomponeerd epos en een fascinerende vertelling van lotsbestemming en overlevingsdrang. Weliswaar een al wat oudere tekst, maar tevens een boek met canonieke potentie. De jury acht het van groot belang dat vertalers en vooral ook uitgevers zich niet uitsluitend storten op het allernieuwste dat de (Scandinavische) boekenmarkt te bieden heeft en juist een werk als *Het gelukkige Arabië* laat zien dat er nog een groot, min of meer onontdekt reservoir aan modern-klassieke literaire werken voor handen is, dat wacht op vertalers en uitgevers die het literaire hart op de juiste plaats dragen.

Afrondend. Het was de jury van de Amy van Markenvertaalprijs 2006 een genoegen de Stichting Leonora Christina unaniem te kunnen adviseren de prijs toe te kennen aan DIEDERIK GRIT en EDITH KOENDERS voor hun uitstekende vertaling van *Het gelukkige Arabië* van de Deense schrijver Thorkild Hansen, die in 2005 verscheen bij uitgeverij De Geus te Breda.

Tot slot mag niet onvermeld blijven, dat drie van de vier titels tot stand zijn gekomen met steun van het Fonds voor de Letteren, waaruit het buitengewone belang van het Fonds voor het vertalen van buitenlandse belletrie maar weer eens blijkt.

De jury feliciteert het bestuur van de Stichting Leonora Christina met het initiatief om deze prijs in het leven te roepen en ze is dankbaar voor het vertrouwen dat de Stichting in de jury heeft gesteld. Ikzelf bedank graag mijn medejuryleden voor de goede samenwerking.

Henk van der Liet (voorz.), Pauline Sarkar, Rita Verschuur